

Przestępstwa na tle seksualnym w Polsce. Istota i zasięg zjawiska

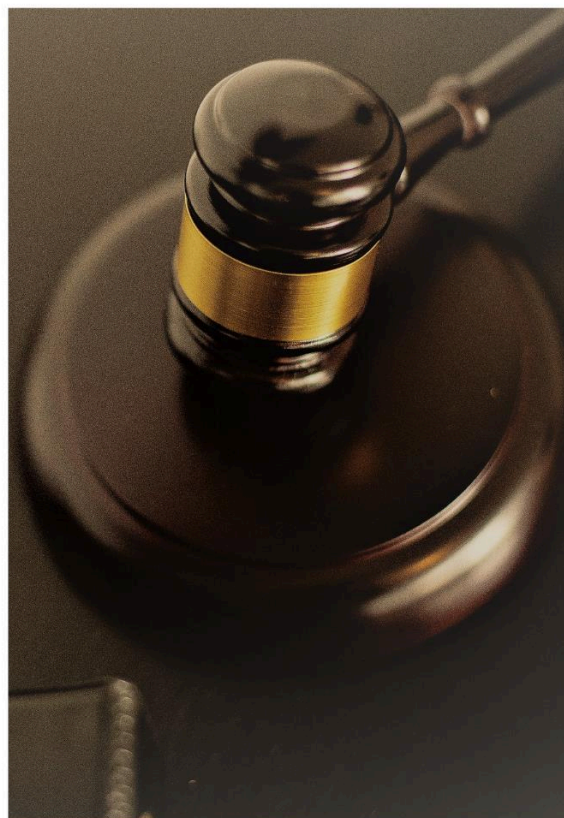
Opracowanie przygotowane w ramach projektu:

Efektywne prawo w efektywnym państwie. Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym, wobec wyzwań XXI w. w walce z przestępczością.

*Autor opracowania:
Dr Aleksander Wróbel*

FUNDACJA
INSTYTUT
PRAWA
USTROJOWEGO

Szczegóły na
www.ipu.org.pl

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

INSTYTUT PRAWA USTROJOWEGO

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

„Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości”

Spis treści

Wstęp	3
Dane statystyczne.....	4
Wątpliwości dotyczące przestępstwa zgwałcenia z art. 197 KK na tle porównawczym	6
Prawnokarna reakcja na tzw. przestępstwa pedofilskie – wyzwania	10
Terapia farmakologiczna	11
Podsumowanie	16
Bibliografia:	17

Wstęp

Niniejsza ekspertyza dotyczy złożonego i wywołującego duże emocje zjawiska przestępczości na tle seksualnym. Już na wstępie należy zaznaczyć, że tego rodzaju przestępczość przez wiele lat była i jest zależna od mentalności społecznej, w tym również od mentalności prawników¹, co czyni tę tematykę niezwykle aktualną i trudną do opracowania.

Z uwagi na wielowątkowość badanego obszaru autor podda analizie ogólną sytuację przestępczości seksualnej z perspektywy danych statystycznych. Kolejno poddane analizie zostaną wybrane rozwiązania przyjęte w Kodeksie karnym z dnia 6 czerwca 1997 r.². W pierwszej kolejności będzie to podejście do przestępstwa zgwałcenia i toczące się wokół niego dyskusje. Z drugiej strony, analizie zostanie poddany środek zabezpieczający w postaci terapii farmakologicznej, który poddawany jest krytyce w literaturze przedmiotu.

W ramach opinii analizie zostaną poddane również rozwiązania przyjęte w innych systemach prawnych, w szczególności w prawie szwedzkim, które to z uwagi na historycznie obowiązujące rozwiązania na terytorium Królestwa Szwecji są dla niniejszych rozważań bardzo przydatne. Aspekt prawno-porównawczy będzie miał podwójny charakter, ponieważ z jednej strony umożliwi poszukiwanie możliwych rozwiązań dla wyzwań stojących przed polskim prawem, a z drugiej strony pozwoli na lepsze zrozumienie dyskusji istniejącej w polskiej doktrynie.

¹ Międzybrodzki B., *Problematyka przestępczości seksualnej w latach 40. i 50. XX w. Trudności badawcze*, Sensus Historiae Vol. X (2013/1), s. 40.

² Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553.

Dane statystyczne

Jednym z najważniejszych elementów wykazujących stan trudności związanych z przestępczością seksualną są dane statystyczne popełnionych przestępstw na tle seksualnym w zestawieniu z ich rzeczywistą ilością. Powodem takiego stanu rzeczy jest duża ciemna liczba przestępstw seksualnych, która wynika m.in. ze strachu ofiar przed sprawcami oraz z presji społecznej.

Centralne znaczenie dla tej kategorii typów czynów zabronionych, ma art. 197 Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.³ (dalej: KK). W okresie od 2015 do 2020 r. stwierdzono w Polsce 7503 przestępstw, przy czym liczba przestępstw w okresie od 2015 do 2019 okresie wzrastała. W 2015 r. liczba stwierdzonych przestępstw wynosiła 1144, z kolei w 2019 r. liczba ta wzrosła do 1354 stwierdzonych przestępstw. Największa ilość stwierdzonych przestępstw miała miejsce w 2016 r. i wynosiła 1383 przypadki⁴.

W przypadku przestępstwa z art. 200 KK, czyli seksualne wykorzystywanie małoletniego, w 2015 roku ilość stwierdzonych przestępstw wynosiła 1096, z kolei w roku 2016 ilość ta wzrosła do 1241 przypadków, a w 2017 – 1324. W dalszej kolejności w 2018 ilość ta wzrosła do 1438 stwierdzonych przestępstw i wreszcie w 2019 stwierdzono 1489 popełnionych przestępstw z art. 200 KK⁵.

W przypadku przestępstwa z art. 200a KK polegającego na uwodzeniu małoletniego poniżej lat 15 z wykorzystaniem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej ilość stwierdzonych przestępstw również wzrosła w ostatnich latach. Dla przykładu w 2015 r. stwierdzono 275 przestępstw tego rodzaju, natomiast już 339 w 2017 r., z kolei w 2018 r. ilość ta wynosiła 626 stwierdzonych przestępstw. Idąc dalej w 2018 – liczba ta wynosiła 475 stwierdzonych przestępstw i 423 w 2019 r.⁶. W przypadku przestępstwa propagowania pedofilii z art. 200b KK liczba ta w znacznym stopniu wzrosła w 2019 r. aż do 66 stwierdzonych przestępstw, gdzie jeszcze w 2015 r. stwierdzono tylko 2 przestępstwa tego rodzaju⁷.

Statystyka ta wykazuje, że w wybranych latach widoczne są skoki ilości stwierdzonych przestępstw na tle seksualnym. Przyczyn takiej sytuacji upatruje się w tym, że przestępstwa na tle seksualnym, w szczególności popełnione w stosunku do małoletniego, wywołują społeczne oburzenie,

³ Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553.

⁴ Źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/zgwalczenie/122293,Zgwalczenie.html> dostęp: 29.05.2021 r.

⁵ Źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-6/63501,Seksualne-wykorzystanie-maloletniego-art-200.html> dostęp: 26.05.2021.

⁶ Źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-6/64005,Uwodzenie-maloletniego-ponizej-lat-15-z-wykorzystaniem-systemu-teleinformatyczne.html> dostęp: 26.05.2021.

⁷ Źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-6/64006,Propagowanie-pedofilii-art-200b.html> dostęp: 26.05.2021.

czyniąc je niezwykle podatnymi w na działania w ramach populizmu karnego. W związku z tym, jeśli konkretne przestępstwo zostanie nagłośnione medialnie, prowadzi to do wzmożonej aktywności politycznej w postaci propozycji zaostrzenia odpowiedzialności karnej lub też wprowadzenia do KK coraz to nowych typów czynów zabronionych.

Wskazuje się, że taki stan rzeczy jest wyjaśnieniem interwałowej intensyfikacji działań ze strony organów ścigania zmierzających do wykrycia konkretnej kategorii przestępstw, co z kolei prowadzi do zmiany danych statystycznych⁸.

⁸ Widacki J., Szuba-Boroń A., *Przestępstwo zgwałcenia w Polsce w latach 1999–2017*, Archiwum kryminologii, 2019, T. XLI Nr 2, s. 280.

Wątpliwości dotyczące przestępstwa zgwałcenia z art. 197 KK na tle porównawczym

W literaturze wskazuje się, że do popełnienia przestępstwa zgwałcenia zgodnie z polskim prawem karnym dochodzi, gdy nie było wyraźnej zgody, osoby na konkretne zachowanie sprawcy⁹. Zgoda ta jest rozumiana jako brak wykazania oporu ze strony osoby. Prowadzi to do wniosku, że w polskim prawie obowiązuje teoria wolności seksualnej, której przeciwstawiana jest teorii autonomii seksualnej zakładającej, że brak zgody ze strony drugiej osoby będzie spełniał znamiona gwałtu.

Zgoda drugiej osoby w tym przypadku ma centralne znaczenie, ponieważ w przypadku jej wyrażenia nie zostaną spełnione znamiona typu czynu zabronionego z art. 197 KK. W przypadku braku zgody w literaturze podkreśla się potrzeba wykazania tego nastawienia na zewnątrz¹⁰. Podkreśla się, że przejawem braku zgody jest opór ze strony drugiej osoby, który może być rozumiany jako fizyczne, ale i niefizyczne przeciwstawianie się czynnościom seksualnym w postaci przynajmniej płaczu¹¹. Dodatkowo w literaturze przedmiotu podkreśla się, że nie jest uzasadnionym wymaganiem od ofiary wykorzystania wszelkich dostępnych środków. Prowadzi to do przyjęcia stanowiska zgodnie, z którym wykazując opór ofiara powinna w ewidentny sposób sprzeciwiać się stosunkowi i w tym przypadku to przełamanie oporu ofiary będzie realizacją znamion przestępstwa zgwałcenia¹².

Przy przyjętym rozwiązaniu, interesującą wydaje się również kwestia błędu odnośnie do tego czy opór stawiany przez ofiarę jest pozorny. Przykładem tego rodzaju sytuacji podawanym w literaturze, jest błąd sprawcy co do oceny oporu jako jednego z elementów swoistej gry miłosnej¹³. Do tych wątpliwości odniósł się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 lipca 2001 r.¹⁴ i wskazał, że ważnym jest, ażeby w celu rozwiania wątpliwości mogących wynikać z odbioru stanu faktycznego przez sprawcę, ofiara powinna w sposób wyraźny i jednoznaczny wykazać opór¹⁵.

Powyższe podejście do analizowanego typu czynu zabronionego podlega krytyce. W pierwszej kolejności podkreśla się potrzeba nowelizacji art. 197 KK, która wynika z wejścia w życie Konwencji

⁹ Mozgawa M., w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2021, art. 197.

¹⁰ Budyn-Kulik M., w: red. Królikowski M., Zawłocki R., *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221, 2017*, Komentarz do art. 197.

¹¹ Filar M., Berent M., w: J. Bojarski, M. Bojarski, P. Czarnecki, W. Filipkowski, O. Górniok, E. M. Guzik-Makaruk, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L. K. Paprzycki, E. W. Pływaczewski, W. Radecki, A. Sakowicz, Z. Siwik, B. J. Stefańska, R. A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, M. Filar, M. Berent, *Kodeks karny. Komentarz, wyd. V*, Warszawa 2016, art. 197.

¹² Ibidem.

¹³ Bielski M., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 197.

¹⁴ V KKN 95/99.

¹⁵ Budyn-Kulik M., w: red. Królikowski M., Zawłocki R., *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221, 2017*, Komentarz do art. 197.

Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 1 sierpnia 2015 r.¹⁶ (dalej: Konwencja). Art. 36 Konwencji jest przepisem, który bezpośrednio dotyczy przestępstwa zgwałcenia. Przewiduje on w pkt. 2 zmianę z koncepcji braku zgody osoby na rzecz koncepcji wyrażenia zgody na czynność seksualną lub stosunek przez osobę. Zgodnie z tym przepisem „Zgoda musi być udzielona dobrowolnie jako wyraz wolnej woli”. Co za tym idzie, Konwencja oblige polskiego ustawodawcę do przejścia z koncepcji wolności seksualnej do koncepcji autonomii seksualnej¹⁷. Zmiany te ostatecznie nie zostały wprowadzone do KK, co doprowadziło do sytuacji, w której odmowa podjęcia czynności seksualnej nie jest wystarczająco wyraźna i oczywista. Na taki stan rzeczy trafnie zwrócił uwagę Rzecznik Praw Obywatelskich w wystąpieniu z dnia 13 lutego 2021 r. do Premiera zatytułowanym „Za zgodą. RPO do premiera o zmianę przepisów w sprawie gwałtu”¹⁸.

Co ciekawe, dyskusja dotycząca koncepcji autonomii seksualnej nie jest obecna jedynie w polskim systemie. Szczególnie zwracają uwagę rozwiązania przyjęte w Królestwie Szwecji, które przechodziły etapy rozwoju podobne do polskich.

Szwedzkim odpowiednikiem art. 197 KK, jest Rozdział 6 § 1 Kodeksu Karnego Królestwa Szwecji z dnia 1 stycznia 1965 r. (oryg. Brottsbalk)¹⁹ (dalej: BrB). Przepis ten był przedmiotem wieloletniej dyskusji dotyczącej zagadnienia przejścia z koncepcji wolności seksualnej do koncepcji autonomii seksualnej²⁰. Efektem tych dyskusji była ostatecznie zmiana podejścia do typu podstawowego przestępstwa zgwałcenia oraz wprowadzenie typów kwalifikowanych do Rozdziału 6 BrB. W projekcie zmian do BrB podkreślano, że osoba powinna wyrazić zgodę na stosunek i ta zgoda powinna mieć postać słów lub konkretnych działań albo też w inny sposób uzewnętrzniona²¹.

W trakcie prac nad nowelizacją wspomnianego przepisu, obawy w stosunku do takiego rozwiązania wyraziła w opinii do projektu zmian do BrB, Prokuratura Szwedzka (oryg. *Åklagarmyndigheten*), wskazując, że problem wyrażenia zgody może przysporzyć trudności w przypadku, gdy osoba uczestniczy np. w stosunku dobrowolnie, ale nie wyraża tego faktu, co może być szczególnie utrudnione przy typie z Rozdziału 6 § 1a, czyli tzw. zgwałcenia z zaniedbania. Podkreślano również, że takie rozwiązanie, czyli brak wyrażenia zgody będzie ułatwieniem przy postępowaniu dowodowym²². Jednocześnie wskazywano, że bierność osoby nie powinna być uznawana w tym

¹⁶ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 8 lipca 2015 r. poz. 961).

¹⁷ Płatek M., *Zgwałcenie. Gdy termin nabiera nowej treści. Pozorny brak zmian i jego skutki*, Archiwum Kryminologii 2018/Tom XL, s. 264-266.

¹⁸ Źródło: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/za-zgoda-rpo-do-premiera-o-zmiane-przepisow-w-sprawie-gwaltu>, dostęp 25.05.2021.

¹⁹ Brottsbalk (1962:700).

²⁰ np. Prop. 2012/13:111 En skärpt sexualbrottslagstiftning; SOU 2016:60 Ett starkare skydd för den sexuella integriteten.

²¹ Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, ss. 28-29.

²² Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, ss. 30-31.

przypadku za dobrowolny udział w czynnościach seksualnych. Pojawiły się również wątpliwości odnośnie do potrzeby wyrażenia każdorazowej zgody przy przejściu między różnymi czynnościami seksualnymi, z uwagi na fakt, że w praktyce jest każdorazowe wyrażanie zgody, wydaje się trudne do osiągnięcia²³.

Przy okazji rozważań dotyczących braku zgody, która wystąpiła w trakcie czynności seksualnych, podkreślano, że w celu zapewnienia ochrony w tym przypadku obu stronom, czyli pewność prawną jednej i prawo do wyrażenia zgody drugiej, należy większą uwagę zwrócić na sam sposób wyrażenia zgody, który powinien być wyrażony na zewnątrz, a nie pozostawać w wewnętrznej sferze osoby²⁴. Rozwiązaniem tego problemu jest założenie, że osoba ma się upewniać, czy ta zgoda istnieje nie tylko na początku, ale i w trakcie czynności seksualnych lub stosunku. Jednocześnie pojawiały się głosy, że milcząca zgoda również powinna być akceptowana jako forma wyrażenia zgody. Ostatecznie ustawodawca szwedzki nie przesądził tej kwestii, uzależniając wymogi stawiane odnośnie do upewnienia się co do wyrażenia zgody od ogólnych okoliczności faktycznych sprawy²⁵.

Oprócz zmiany podejścia do podstawowego typu czynu zgwałcenia, szwedzki ustawodawca poszedł o krok dalej. Wprowadzono do BrB Rodział 6 § 1a BrB, który przewiduje odpowiedzialność karną za popełnienie przestępstwa zgwałcenia z rażącym niedbalstwem, wyrażony w stosunku sprawcy do faktu, czy druga osoba wyraziła zgodę na stosunek, czy też nie²⁶. Są to sytuacje, w których sprawca zdawał sobie sprawę, że może być tak, że udział drugiej osoby w czynności seksualnej nie jest dobrowolny, ale mimo to zdecydował się na jego wykonanie. Obejmuje on również sytuacje, w których sprawca mógł podjąć odpowiednie działania mające na celu upewnienie się czy druga strona wyraziła zgodę, ale tego nie zrobił²⁷. W trakcie prac nad projektem obawiano się nadmiernego rozszerzenia odpowiedzialności karnej na tej podstawie, z uwagi na fakt połączenia go z przejściem do koncepcji autonomii seksualnej²⁸.

Z powyższej wstępnej analizy wynika, że szwedzki ustawodawca niezwykle szeroko określił zakres obowiązywania odpowiednika art. 197 KK, zapewniając w ten sposób większą ochronę ofiary. Z drugiej strony w ramach dyskusji nad projektem zmian skupiano się również nad gwarancjami i przewidywalnością prawną dla drugiej strony stosunku. Szwedzki ustawodawca mimo kilkunastoletniej dyskusji zdecydował się na przyjęcie koncepcji autonomii, co uznać należy za nieuniknione, a wręcz pożądane rozwiązanie również i w polskiej rzeczywistości prawnej. Szwedzkie doświadczenia są cenną

²³ Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, s. 32.

²⁴ Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, ss. 33-34.

²⁵ Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, s. 34.

²⁶ Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, s. 45.

²⁷ Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, s. 48.

²⁸ Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, s. 20.

wskazówką przy potencjalnej nowelizacji art. 197 KK, ponieważ pozwolą na skorzystanie z doświadczeń innych systemów.

Prawnokarna reakcja na tzw. przestępstwa pedofilskie – wyzwania

W kolejną częśćią niniejszej ekspertyzy jest analiza reakcji prawnokarnej za popełnienie przestępstw seksualnych przeciwko małoletnim. W literaturze wskazuje się na dwie możliwe reakcje za popełnienie tzw. przestępstwa „pedofilskiego”. Pierwszy z nich jest określany jako model ochrony społeczności lokalnej, który zakłada brak możliwości zmiany stanu sprawcy seksualnego i tym samym możliwość reakcji prawnokarnej waha się pomiędzy karą śmierci²⁹ a dożywociem³⁰. Z kolei drugi model określany jest mianem modelu pracy klinicznej, który polega m.in. na nauczaniu sprawcy kontroli własnego postępowania, jak również unikania sytuacji granicznych tworzących możliwości popełnienia przestępstwa³¹. Wydaje się, że polski system zawiera rozwiązanie bliższe modelowi pracy klinicznej. Coraz częściej pojawiają się jednak głosy promujące drugie podejście zakładające przenoszenie ciężkości reakcji karnej w przypadku sprawców przestępstw seksualnych, w których ofiarą są osoby małoletnie na długoterminowe kary pozbawienia wolności. Ich wyrazem jest np. propozycja zaostrzenia odpowiedzialności za przestępstwa pedofilskie w ramach nowych granicach kar od 5 do 30 lat, a w przypadku typów kwalifikowanych nawet dożywocie³². Tego rodzaju przestępstwom towarzyszą duże emocje społeczne, co dodatkowo nie sprzyja rzeczywistemu przeciwdziałaniu zjawisku przestępczości przeciwko małoletnim.

²⁹ Mancini C., Daniel P. M., *To Execute or Not to Execute? Examining Public Support for Capital Punishment of Sex Offenders*, *Journal of Criminal Justice* 38, no. 5 (2010), s. 959.

³⁰ Bocheński M., *Trendy w polskiej polityce karnej w zakresie przestępczości seksualnej*, *"Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych"* 2019, z. 3, s. 132.

³¹ Bocheński M., *Trendy w polskiej polityce karnej w zakresie przestępczości seksualnej*, *"Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych"* 2019, z. 3, s. 133.

³² Źródło: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/bezwzgledna-walka-z-pedofilia-rzad-przyjal-pakiet-zmian-przygotowany-w-ministerstwie-sprawiedliwosci> dostęp: 29.05.2021; źródło: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C879765%2Czbniew-ziobro-naszym-obowiazkiem-jest-podjecie-kwestii-zaostrenia-kar> dostęp: 27.05.2021.

Terapia farmakologiczna

W obowiązującym stanie prawnym centralne znaczenie w ramach reakcji na przestępstwa „pedofilskie” odgrywa również środek zabezpieczających uregulowany w art. 93a § 1 KK - „terapia”, który nie jest jednak nowością w polskim systemie, ponieważ tego rodzaju środek był uprzednio uregulowany w art. 95 a KK. Środek ten podlegał krytyce w literaturze przedmiotu³³. Jego podstawowym założeniem było leczenie sprawców, którzy są w stanie zaburzenia zdrowia psychicznego, zaburzeń osobowości, jak również zaburzeń preferencji seksualnych³⁴.

Poczynając od 2015 r. ustawodawca, zdecydował się na znowelizowanie systemu środków zabezpieczających czego efektem jest m.in. art. 93f § 1 KK. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu w ramach środka zabezpieczającego skazany może być zobligowany do stawiania się w miejscu wyznaczonym przez sąd w dni wskazane przez psychiatrę, seksuologa lub też terapeutę. Czyli zakłada on leczenie ambulatoryjne w postaci terapii³⁵. W tym miejscu podkreślenia wymaga fakt, że leczenie to, aby było skuteczne, co do zasady powinno odbywać się na zasadach dobrowolności³⁶. Podobnie sytuacja wygląda przy terapii farmakologicznej, której celem jest osłabienie popędu seksualnego sprawcy³⁷. Wynikiem terapii farmakologicznej powinno być, ogólnie rzecz ujmując, wyeliminowanie niebezpieczeństwa popełnienia przestępstwa w przyszłości. Z kolei źródła tego niebezpieczeństwa upatruje się w popełnionym przestępstwie oraz stanie zdrowia psychicznego sprawcy³⁸.

Pojęcie terapii w rozumieniu KK jest dosyć szerokie i zawiera w sobie m.in. terapię psychiatryczną, terapię farmakologiczną celem, której jest osłabienie popędu³⁹. Co do samej formy leczenia w ramach terapii, jest ona określana przez terapeutę na etapie wykonywania środka zabezpieczającego, co jest uzasadnione również potrzebą ciągłego dostosowywania środka do najnowszych osiągnięć medycyny⁴⁰. Celem tego środka zabezpieczającego jest zapobiegnięcie popełnienia przestępstwa w wyniku zaburzenia preferencji seksualnych. Możliwość stosowania tego

³³ Weigend E., Długosz J., *Stosowanie środka zabezpieczającego określonego w art. 95a § 1a k.k. w świetle standardów europejskich. Rozważania na tle wyroku ETPC z 17 grudnia 2009 r. w sprawie M. v. Niemcy*, Czasopismo Prawa karnego i nauk penalnych Rok XIV: 2010, z. 4, p. 54.

³⁴ Krajewski M., *System Prawa Karnego, T. 7, komentarz do artykułu 93f, el. Legalis*.

³⁵ Pyrcak-Górowska M., w: red. W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 53-116*, Warszawa 2016, ss. 786-787.

³⁶ Zakrzewski P., w: red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015, s. 705.

³⁷ Ibidem

³⁸ Zakrzewski P., in red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015, s. 706.

³⁹ Pyrcak-Górowska M., w: red. W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 53-116*, Warsaw 2016, p. 789; I. Zgoliński, *Komentarz do art. 93 (a) Kodeksu karnego*, stan prawny 2018.08.01, el. Lex.

⁴⁰ Zakrzewski P., w: red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015, ss. 701-702.

środka zabezpieczającego podlega jednak pewnym ograniczeniom, a mianowicie w sytuacji, gdy wykonanie tego środka będzie zagrażało życiu lub zdrowiu sprawcy⁴¹.

Ustawa karna reguluje w art. 93c KK warunki, które muszą być spełnione, ażeby środek zabezpieczający w postaci terapii farmakologicznej mógł być wymierzony. W pierwszej kolejności sprawca musi popełnić jedno z przestępstw wymienionych w art. 93c pkt 3 KK. Przy czym przestępstwa te muszą być popełnione w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych. Z drugiej strony podkreśla się, że sprawca może być skierowany na leczenie w ramach analizowanego środka z uwagi na stan ograniczonej poczytalności na podstawie art. 93c pkt 2⁴². Z uwagi na fakt, że środek ten ma charakter postpenalny, zgodnie z art. 93d § 3, w terminie 6 miesięcy przed zwolnieniem sprawcy z zakładu pozbawienia wolności przygotowana jest prognoza potrzeby terapii po opuszczeniu zakładu pozbawienia wolności⁴³. Oczywiście tak określony termin nastrocza wiele wątpliwości natury praktycznej, a mianowicie co w przypadku, jeśli skazany nie zostanie ostatecznie zwolniony z zakładu pozbawienia wolności? Wskazuje się, że w takim przypadku decyzja sądu dotycząca skierowania na terapię nie jest wiążąca⁴⁴.

Po wstępnej analizie podkreślić należy, że konstrukcja, jak i sam środek zabezpieczający w postaci terapii farmakologicznej podlega znacznej krytyce w literaturze przedmiotu. Jedną z przyczyn wspomnianej krytyki, jest fakt, że w praktyce leki mające na celu obniżenie libida mają znaczne skutki uboczne chociażby w postaci łysienia, ginekomastii⁴⁵ czy też depresji u pacjenta. W związku z tym podkreśla się, że środek ten nie może być wykonany w stosunku do osoby, jeśli może on spowodować zagrożenie dla jej życia lub zdrowia. Z drugiej strony, trudno sobie również wyobrazić, ażeby lekarz wbrew woli osoby zaaplikował tego rodzaju leki.⁴⁶

Kolejną trudnością związaną z funkcjonowaniem tego środka jest pytanie o jego „przymusowość”, czyli jakie mogą być potencjalne konsekwencje braku dotrzymywania się przez pacjenta obowiązków nałożonych na niego w ramach terapii farmakologicznej. Należy dojść do wniosku, że samo wykonanie środka i tym samym jego skuteczność zależy od dobrowolnej współpracy osoby mającej podlegać terapii. Co za tym idzie bez takowej środek ten, jest w praktyce nieskuteczny,

⁴¹ Zakrzewski P., w red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015, s. 704.

⁴² Barczak-Oplustil A., w: red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015, s. 692; Barczak-Oplustil A., w: red. W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 53-116*, Warszawa 2016, s. 766.

⁴³ Królikowski M., *Środki zabezpieczające* in: ed. P. Wiliński, *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. Przewodnik po zmianach*, el. Lex.

⁴⁴ Pyrcak-Górowska M., w: red. W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 53-116*, Warsaw 2016, s. 775.

⁴⁵ Wilkowska-Płóciennik A., w: Stefański R., *Kodeks karny. Komentarz*. 2018, Komentarz do artykułu 95a, el. Legalis; Mozgawa M., *Komentarz aktualizowany do art. 93 (f) Kodeksu karnego, stan prawny 2018.11.15*, el. LEX.

⁴⁶ Krajewski K., *System Prawa Karnego, T. 7, komentarz do artykułu 93f*, el. Legalis.

ponieważ w wystarczy, ażeby taka osoba stawiała się w gabinecie lekarza we wskazany czas bez potrzeby przyjmowania leków.

Analiza konstrukcyjna środka zabezpieczającego w postaci terapii farmakologicznej wykazuje, że na danym etapie jest to środek trudny do wyegzekwowania z uwagi na potencjalną kolizję z podstawowymi prawami uregulowanym w ustawie zasadniczej. Wprawdzie ustawodawca podjął próbę mającą na celu rozwiązanie tego problem, jednakże budzi ona wiele kontrowersji i w związku z tym jest nieskuteczny. Wyrazem tych dążeń jest art. 244b § 1 KK, który przewiduje odpowiedzialności karną za brak stosowania się do obowiązków nałożonych na sprawcę w ramach środka zabezpieczającego. Artykuł ten potencjalnie penalizuje m.in. brak poddania się leczeniu w ramach środka zabezpieczającego w postaci terapii farmakologicznej. Podejście takie podlega jednak krytyce z uwagi na fakt, że w rzeczywistości osoby takie nie powinny być karane w przypadku braku dotrzymania się obowiązków nałożonych w ramach terapii farmakologicznej, a wręcz przeciwnie wymagają dalszej pomocy⁴⁷.

Podnosi się również, że przepis ten budzi wątpliwości z punktu widzenia jego zgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁴⁸. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 4 lipca 2006 r.⁴⁹, odniósł się do przymusowego leczenia w ramach terapii uzależnień, wskazując, że brak poddania się leczeniu w ramach tego środka nie może pociągać za sobą odpowiedzialności karnej. Rozciągając przyjętą interpretację również na środek w postaci terapii farmakologicznej, należy stwierdzić, że odpowiedzialność na podstawie art. 244b § 1 KK będzie możliwa, jedynie, jeśli osoba całkowicie nie stawia się na terapię w wyznaczonym miejscu i czasie wbrew obowiązkowi na nią⁵⁰.

Nie bez znaczenia jest również fakt, że w obowiązującym brzmieniu art. 244b § 1 KK wątpliwości budzi jego zgodność z Konstytucją, z uwagi na potencjalne naruszenie zasady *ne bis in idem*, zasad wyrażonych w art. 30 oraz art. 31 § 3 Konstytucji⁵¹. Wątpliwości odnośnie do zgodności analizowanego przepisu z ustawą zasadniczą dodatkowo przemawiają za tym, że karalnym wydaje się wyłącznie niestawienie się w określonej miejscu wyznaczonym przez lekarza psychiatrę, seksuologa

⁴⁷ Zontek W., *Kara za brak poddania się terapii? Konsekwencje wprowadzenia art. 244b k.k.*, Palestra, 7-8/2015, s. 125.

⁴⁸ Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

⁴⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 lipca 2006 r. K 43/05

⁵⁰ Zontek W., *Kara za brak poddania się terapii? Konsekwencje wprowadzenia art. 244b k.k.*, Palestra, 7-8/2015, s. 129.

⁵¹ Opinia Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka o ustawie z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych ustaw, źródło: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/public/k8/dokumenty/konsultacje/809/809_hfpc.pdf dostęp: 25.05.2021; W. Zontek, w red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015, p. 853.

itd. Nie pozostawia wątpliwości w związku z tym, brak możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności osoby za brak poddania się terapii farmakologicznej⁵².

Tak stworzony system środka zabezpieczającego w postaci terapii farmakologicznej prowadzi do wniosku, że jest to instrument, który nie może być przymusowo stosowany i dla swojej skuteczności wymaga zgody pacjenta. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że kwestia współpracy osoby w ramach terapii ma centralne znaczenie dla jej sukcesu⁵³.

Krótkie rozważania dotyczące środka zabezpieczającego w postaci terapii farmakologicznej prowadzą do wniosku, że regulacja ta wymaga konstrukcyjnego przemyślenia. Z drugiej strony, wątpliwości może być poddany również sam system reakcji na przestępstwa seksualne przeciwko nieletnim z uwagi na fakt, że jest on skierowany do osób, które popełniły już przestępstwo seksualne przeciwko nieletnim. Wydaje się jednak, że sama reakcja na zjawisko przestępczości seksualnej przeciwko nieletnim powinna koncentrować się również na działaniach sprzyjających przede wszystkim przeciwdziałaniu popełnienia tego rodzaju przestępstw, chociażby umożliwiając otrzymanie pomocy osobom, które mają pociąg seksualny do osób małoletnich, który nie został jeszcze zmaterializowany w postaci popełnienia przestępstwa. Przemawia za tym fakt, że w przeważającej ilości przypadków, kwestia występowania zaburzenia preferencji seksualnych, jest brana pod uwagę jedynie po pełnieniu przestępstwa, czyli gdy już jest ofiara. W literaturze specjalistycznej wskazuje się, że ma to również wpływ na proces leczenia, ponieważ *“badania przeprowadzone z udziałem osób skazanych w mniejszym stopniu odnoszą się do osób ze skłonnością do pedofilii, które są ukryte w społeczeństwie albo cierpią w milczeniu, usiłując kontrolować swoje impulsy”*⁵⁴.

Interesującym przykładem próby utworzenia rozwiązania mającego na celu leczenie poprzedzające popełnienie przestępstw pedofilskich, jest program prowadzony przez Instytut Karolinska (oryg. *Karolinska Institutet*) z 2016 r. o nazwie „Zagrożenia pedofilii – badania na temat leczenia biomarkerów” (PRIOTAB)⁵⁵. Celem eksperymentu było dążenie do zredukowania ryzyka popełnienia przestępstw seksualnych w tym również przeciwko małoletnim poprzez zmianę przeznaczenia leku *Degarelix*⁵⁶. Lek ten był dotychczas stosowany przy leczeniu dolegliwości prostaty i jego celem było obniżenie hormonu testosteronu⁵⁷. Głównym założeniem programu był dobrowolny

⁵² Szewczyk M., Wojtaszczyk A., Zontek W., w: W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 212-277d (cz. 2)*, el. Lex, Art. 244b.

⁵³ Wilkowska-Płóciennik W. w: R. Stefański, *Kodeks karny. Komentarz*. 2018, Komentarz do artykułu 93f., el. Legalis.

⁵⁴ *Pessimism about pedophilia*, Harv Ment Health Lett. 2010 Jul;27(1):1-3.

⁵⁵ Kastrering testas på pedofiler, Dagens Nyheter 2016, źródło: <https://www.dn.se/nyheter/sverige/kastrering-testas-pa-pedofiler/> dostęp: 25.05.2021.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Reaves M., *Pedophilia: Prevention or Paternalism?*, http://www.voicesinbioethics.net/voices-in-bioethics/2016/11/15/pedophilia-prevention-or-paternalism#_edn3; Rick, Ferenc G., Norman L. Block, and Andrew V.

udział osób, które nie popełniły przestępstwa seksualnego. Celem projektu było przygotowanie efektywnego leczenia z możliwie najmniejszymi skutkami ubocznymi, jak również aktywizacja osób z zaburzeniami preferencji seksualnych w celu wypracowania u nich mechanizmów radzenia sobie z popędami⁵⁸. Program ten ma ogromne znaczenie, ponieważ zwraca uwagę na potrzebę reagowania na zjawisko parafilii, w tym również pedofilii jeszcze na etapie przed popełnieniem przestępstwa, co potencjalnie pozwoli na zmniejszenie ilości popełnionych przestępstw seksualnych przeciwko małoletnim i tym samym uniknięcie szkody dla tak bezbronnej części naszego społeczeństwa, którą są dzieci.

Kolejną kwestią często pomijaną, jest fakt, że zjawisko pedofilii, jest przeważnie kojarzone z przedstawicielami płci męskiej. Badania wykazują jednak, że w przypadku około 6% wszystkich spraw dotyczących pedofilii sprawcami są kobiety⁵⁹. Wraz ze wzrostem ilości przestępstw o podłożu pedofilskim, zwiększy się również i ilość kobiet cierpiących na rodzaj parafilii, którym jest pedofilia⁶⁰.

Błędnie również postrzega się pedofilię jako zaburzenie oderwane od innych stanów zaburzenia zdrowia psychicznego. Najczęściej łączy się z tym stanem również zaburzenia afektywne. Może być ono również wynikać z wcześniejszego wykorzystywania seksualnego⁶¹, co sprawia, że leczenie w ramach terapii powinno uwzględniać potrzebę działań ukierunkowanych m.in. na leczenie stanu depresji.

Schally. "An update on the use of degarelix in the treatment of advanced hormone-dependent prostate cancer." *Onco Targets and therapy* 6 (2013): 391, source: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3633549/> dostęp: 25.05.2021.

⁵⁸ Guyoncourt S., *Sweden giving drugs to paedophiles to suppress their sexual urges*, 8 May 2016, Independent, source: <https://www.independent.co.uk/news/sweden-begins-drugs-trial-to-prevent-paedophiles-abusing-children-a7019231.html> dostęp: 25.05.2021.

⁵⁹ Badania aktualne dla Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

⁶⁰ Guyoncourt S., *Sweden giving drugs to paedophiles to suppress their sexual urges*, 8 May 2016, Independent, source: <https://www.independent.co.uk/news/sweden-begins-drugs-trial-to-prevent-paedophiles-abusing-children-a7019231.html> dostęp: 25.05.2021.

⁶¹ Ibid.

Podsumowanie

Zjawisko przestępczości seksualnej budzi ogromne kontrowersje we współczesnych społeczeństwach, co częstokroć prowadzi do sytuacji, w których staje się ono instrumentem populizmu karnego i działania podejmowane w celu jego niwelowania mają charakter doraźny. W ramach zabiegów zmierzających do poprawy sytuacji i zwiększenia ochrony ofiar takich przestępstw, w opinii autora niniejszego opracowania, centralne znaczenie ma zwrócenie uwagi na wypracowanie modelu przestępstwa z art. 197 KK zgodnie z obowiązkami nałożonymi na Polskę w ramach prawa międzynarodowego. Rozwiązanie to uznać należy za czysto pragmatyczne, ponieważ może przyczynić się do zmniejszenia zjawiska przestępczości seksualnej. Z drugiej strony umiejętne skonstruowanie regulacji, korzystając z doświadczeń innych państw, pozwoli na zapewnienie lepszej ochrony ofiarom nie tylko na etapie przed popełnieniem przestępstwa, ale i w trakcie postępowania karnego poprzez znaczące ułatwienia dowodowe.

Niezwykle aktualnym, jest również problem reakcji prawnokarnej na przestępstwa seksualne przeciwko małoletnim. Wspomniane rozwiązania dotyczące zaostrzenia odpowiedzialności karnej, długofalowo nie przyczynią się do rozwiązania problemu zjawiska przestępczości seksualnej przeciwko małoletnim, ponieważ są reakcją na wynik, a nie przyczynę tego zjawiska. Docelowo trafnym rozwiązaniem jest utworzenie szeregu instrumentów pomocy osobom z zaburzeniem, którym jest pedofilia na etapie przed popełnieniem przestępstwa. Mogą one mieć wyraz w postaci różnorodnych akcji społecznych zachęcających takie osoby do przejścia terapii w warunkach anonimowości. W dłuższej perspektywie może doprowadzić do zmniejszenia się ilości popełnionych przestępstw seksualnych przeciwko małoletnim i tym samym pozwoli na zredukowanie ilości ofiar, którymi są najbardziej bezbronni członkowie naszego społeczeństwa.

Bibliografia:

Artykuły i monografie:

1. Bocheński M., Trendy w polskiej polityce karnej w zakresie przestępczości seksualnej, "Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych" 2019, z. 3.
2. Mancini C., Daniel P. M., *To Execute or Not to Execute? Examining Public Support for Capital Punishment of Sex Offenders*, Journal of Criminal Justice 38, no. 5 (2010).
3. Międzybrodzki B., *Problematyka przestępczości seksualnej w latach 40. i 50. XX w. Trudności badawcze*, Sensus Istoriae Vol. X (2013/1).
4. *Pessimism about pedophilia*, Harv Ment Health Lett. 2010 Jul;27(1):1-3.
5. Płatek M., *Zgwałcenie. Gdy termin nabiera nowej treści. Pozorny brak zmian i jego skutki*, Archiwum Kryminologii 2018/Tom XL.
6. Reaves M., *Pedophilia: Prevention or Paternalism?*, źródło: http://www.voicesinbioethics.net/voices-in-bioethics/2016/11/15/pedophilia-prevention-or-paternalism#_edn3
7. Rick, Ferenc G., Norman L. Block, Andrew V. Schally, *An update on the use of degarelix in the treatment of advanced hormone-dependent prostate cancer.*, *Onco Targets and therapy* 6 (2013): 391, źródło: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3633549/>
8. S. Guyoncourt, *Sweden giving drugs to paedophiles to suppress their sexual urges*, 8 Maja 2016, Independent, źródło: <https://www.independent.co.uk/news/sweden-begins-drugs-trial-to-prevent-paedophiles-abusing-children-a7019231.html> dostęp: 25.05.2021
9. W. Zontek, *Kara za brak poddania się terapii? Konsekwencje wprowadzenia art. 244b k.k.*, *Palestra*, 7-8/2015.
10. Weigend E., Długosz J., *Stosowanie środka zabezpieczającego określonego w art. 95a § 1a k.k. w świetle standardów europejskich. Rozważania na tle wyroku ETPC z 17 grudnia 2009 r. w sprawie M. v. Niemcy*, *Czasopismo Prawa karnego i nauk penalnych Rok XIV: 2010*, z. 4.
11. Widacki J., Szuba-Boroń A., *Przestępstwo zgwałcenia w Polsce w latach 1999–2017*, *Archiwum kryminologii*, 2019, T. XLI Nr 2.

Komentarze, prace zbiorowe:

1. Barczak-Oplustil A., w: red. W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 53-116*, Warszawa 2016.
2. Barczak-Oplustil A., w: red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015.
3. Bielski M. w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 197.
4. Budyn-Kulik M., w: red. Królikowski M., Zawłocki R., *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221*, 2017, Komentarz do art. 197.
5. Filar M., Berent M. w: J. Bojarski, M. Bojarski, P. Czarnecki, W. Filipkowski, O. Górniok, E. M. Guzik-Makaruk, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L. K. Paprzycki, E. W. Pływaczewski, W. Radecki, A. Sakowicz, Z. Siwik, B. J. Stefańska, R. A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, M. Filar, M. Berent, *Kodeks karny. Komentarz, wyd. V*, Warszawa 2016, art. 197.

6. Krajewski K., *System Prawa Karnego, T. 7, komentarz do artykułu 93f, el. Legalis.*
7. Mozgawa M. w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2021, art. 197.
8. Pycak-Górowska M., w: red. W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 53-116*, Warszawa 2016.
9. Szewczyk M., Wojtaszczyk A., Zontek W., w: W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 212-277d (cz. 2)*, el. Lex, Art. 244b.
10. Wilkowska-Płóciennik A. w: R. Stefański, *Kodeks karny. Komentarz*. 2018, Komentarz do artykułu 95a, el. Legalis.
11. Zakrzewski P., w: red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015.
12. Zgoliński I., *Komentarz do art. 93 (a) Kodeksu karnego*, stan prawny 2018.08.01, el. Lex.
13. Zontek W., w: red. W. Wróbel, *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*. Kraków 2015.

Raporty, dane statystyczne, uzasadnienia projektów ustaw:

1. Bez względu na walkę z pedofilią! Rząd przyjął pakiet zmian przygotowany w Ministerstwie Sprawiedliwości, źródło: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/bezwzgledna-walka-z-pedofilia-rzad-przyjal-pakiet-zmian-przygotowany-w-ministerstwie-sprawiedliwosci>
2. Kastrering testas på pedofiler, Dagens Nyheter 2016, źródło: <https://www.dn.se/nyheter/sverige/kastrering-testas-pa-pedofiler/>
3. Opinia Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka o ustawie z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych ustaw, źródło: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/public/k8/dokumenty/konsultacje/809/809_hfpc.pdf
4. Prop. 2012/13:111 En skärpt sexualbrottslagstiftning.
5. Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet.
6. SOU 2016:60 Ett starkare skydd för den sexuella integriteten.
7. Statystyka dotycząca art. 197 Kodeksu Karnego, źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/zgwalczenie/122293,Zgwalczenie.html>
8. Statystyka dotycząca art. 200 Kodeksu Karnego, źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-6/63501,Seksualne-wykorzystanie-maloletniego-art-200.html>
9. Statystyka dotycząca art. 200a Kodeksu Karnego, źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-6/64005,Uwodzenie-maloletniego-ponizej-lat-15-z-wykorzystaniem-systemu-teleinformatyczne.html> dostęp: 26.05.2021.
10. Statystyka dotycząca art. 200b Kodeksu Karnego, źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-6/64006,Propagowanie-pedofilii-art-200b.html>.
11. Za zgodą. RPO do premiera o zmianę przepisów w sprawie gwałtu, źródło: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/za-zgoda-rpo-do-premiera-o-zmiane-przepisow-w-sprawie-gwaltu>
12. Zbigniew Ziobro: naszym obowiązkiem jest podjęcie kwestii zaostrzenia kar dla brutalnych pedofilów, źródło: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C879765%2CZbigniew-ziobro-naszym-obowiazkiem-jest-podjecie-kwestii-zaostrzenia-kar>